

Vēlētāju nepastāvība Latvijā: jauno partiju veiksmes fenomens

Māris Ginters, Ilga Kreituse, Simona Gurbo

Rīgas Stradiņa universitāte, Latvija

Ievads. Latvijas politisko partiju sistēma pēc neatkarības atjaunošanas veidojusies un pastāvējusi tikai nedaudz ilgāk nekā 20 gadus. Latvijas politikā bijusi novērojama ne tikai politisko partiju attīstība, apvienošanās, vēlētāju atbalsta iegūšana un zaudēšana, bet arī atsevišķu politiķu aktīva līdzdalība politikā, kas izpaudusies politiskās partijas piederības maiņā un jaunu politisko partiju un to apvienību veidošanā. Jaunas, spēcīgas politiskās partijas, kas izveidojas neilgi pirms parlamenta vēlēšanām, ir bijusi ļoti raksturīga Latvijas partiju sistēmas pazīme jau kopš neatkarības atjaunošanas 1990. gadā. Šādā politiskajā vidē arī vēlētāju atbalsts partijām bijis ļoti nepastāvīgs – nav izveidojusies cieša saikne starp vēlētājiem un partijām, kas veicinājis vēlētāju neidentificēšanos ar partijām un tradicionāli mainīgu balsojumu Latvijas parlamenta vēlēšanās.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Darba mērķis ir noteikt tos faktorus, kas ietekmē vēlētāju nepastāvību Latvijā tieši parlamenta vēlēšanu kontekstā un noskaidrot aktīvā jauno politisko partiju veidošanās procesa pienesumu vēlētāju nepastāvības veicināšanā. Lai darba mērķi sasniegtu, tiks veikti vēlētāju balsojuma mainīguma aprēķini iepriekš notikušajās Latvijas parlamenta vēlēšanās (5.–11. Saeimas vēlēšanas) un tiks analizēts, nosakot tieši jaunizveidoto politisko partiju pienesums vēlētāju balsojuma mainīgumam. Vēlētāju balsojuma mainīguma, noteikšanai tiks izmantots Dienviddānijas Universitātes politikas zinātnes profesora Mogensa Pedersena (*Mogens N. Pedersen*) izstrādātais vēlētāju nepastāvības indekss, kas ļauj ar matemātiskas formulas palīdzību aprēķināt, kā izmainās vēlētāju atbalsts politiskajām partijām (partiju iegūto vēlētāju balsu procentuālo vērtību izmaiņas) divās secīgās vēlēšanās.

Šādi, salīdzinot katras divas secīgas vēlēšanas, var noskaidrot un salīdzināt, kā vēlētāju atbalsts partijām mainījies laika gaitā.

Rezultāti. Veiktie vēlētāju nepastāvības indeksa aprēķini liecina par ļoti augstu vēlētāju balsojuma mainīgumu gandrīz katrā apskatītajā laika posmā. It īpaši tas ir raksturīgs 20. gadsimta 90. gados notikušajām vēlēšanām, kuru laikā vairāk nekā 50% vēlētāju nākamajās vēlēšanās balsoja par citu politisko partiju nekā iepriekšējās vēlēšanās. Lai gan dažas politiskās partijas savu vēlētāju atbalstu ir saglabājušas ilgākā laikā posmā, tomēr Latvijas politikai ļoti raksturīga ir jaunu un, kas vēl svarīgāk, spēcīgu politisko partiju veidošanās tieši vēlēšanu gadā, iegūstot tūlītēju popularitāti, kamēr vecākās partijas zaudē atbalstu, mainās iekšēji vai kā citādi cieš neveiksmi. Lai gan 21. gadsimta Latvijas parlamenta vēlēšanām bijis raksturīgs stabilāks balsojums, ko veicināja retāka jaunu politisko spēku ienākšana Latvijas politikā (8. un 9. Saeimas vēlēšanās – $V_t = 18,48\%$), tomēr 11. Saeimas vēlēšanās atkal varam runāt par jaunu un vēlētāju atbalsta ziņā spēcīgu politisko partiju, kas pieteica sevi politikā un tieši ietekmēja vēlētāju balsojumu, paaugstinot indeksa vērtību ($V_t = 29,04\%$). No vēlētāju nepastāvības viedokļa šīs vēlēšanas kārtējo reizi apliecināja, ka vēlētāji Latvijā maina partijas, par kurām balso vēlēšanās.

Secinājumi. Veiktie vēlētāju nepastāvības indeksa aprēķini liecina, ka Latvijas partiju politika un vēlētāju atbalsts ir saglabājies mainīgs visās parlamenta vēlēšanās. Procentuāli ļoti liela daļa vēlētāju katrās nākamajās vēlēšanās balso par citu politisko partiju vai partiju apvienību. Šādu situāciju lielā mērā veicina tas, ka Latvijai ir raksturīga ļoti izteikta jauno politisko partiju veidošanās pirms parlamenta vēlēšanām. Pie tam katrās vēlēšanās, kurās parādās jaunas politiskās partijas, kas reāli iesaistās cīņā par varu, arī vēlētāju balsojums ir mainīgs – daudzi vēlētāji atdod balsis tieši par jaunizveidotajām partijām.

Tādējādi arī šobrīd, vairāk nekā 20 gadus pēc atjaunotās Latvijas Republikas 5. Saeimas vēlēšanām, var runāt par daļēji nepastāvīgu partiju sistēmu valstī, kur vēlētāju nepastāvību ietekmē pašu partiju mainīgums un līdz ar to saglabājas kā nopietns traucēklis partiju sistēmas institucionalizācijai.